

LÉVAY MIKLÓS

Katona Géza, a kriminológus

Absztrakt

A tanulmány Katona Gézának, a bűnügyi tudományok egykori kiváló művelője születésének 100. évfordulója alkalmából, 2025. szeptember 30-án megrendezett konferencián elhangzott előadás írásos változata. A tanulmány Katona Géza kriminológiai munkásságára összpontosít. Ezen belül a szervezett bűnözéssel és a bűnmegelőzéssel kapcsolatos kutatásairól ad áttekintést.

Kulcsszavak: kriminológia, szervezett bűnözés, bűnmegelőzés

Abstract

This study is the written version of a presentation delivered at a conference held on September 30, 2025, to mark the 100th anniversary of the birth of Géza Katona, a former distinguished scholar in the field of criminal sciences. The study focuses on Géza Katona's work in criminology. Specifically, it provides an overview of his research on organized crime and crime prevention.

Keywords: Criminology, Organized Crime, Crime Prevention

Mielőtt a tárgyra térnék, felidézem, miként ismertem meg, hogyan kerültem kapcsolatba Katona Géza professzor úrral.

Egyetemi oktatói pályafutásomat 1981-ben kezdtem a Miskolci Egyetemen, vagy ahogy akkor hívták, Nehézipari Műszaki Egyetemen. Az abban az évben induló jogászképzésben az 1984–1985-ös tanévben került sor először a Kriminológia tantárgy oktatására. Bár alapvetően a Kriminológia oktatása miatt kerültem a Jogi Karra, tanszékvezetőnk, Horváth Tibor professzor úr úgy döntött, hogy először tanítsak Büntetőjogot, a Kriminológia

tantárgy oktatására pedig hívjunk meg jeles vagy felívelő pályájú kriminológusokat, kriminológiával is foglalkozó szakembereket. Az én feladatom volt, hogy a vonattal érkező meghívottakat fogadjam a miskolci Tiszai pályaudvaron, és aztán menjünk együtt az Egyetemvárosba. A meghívottak egyike Katona Géza professzor úr volt. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a meghívotti körbe tartozott Korinek László akadémikus is, akkor még egyetemi adjunktusként). Így találkoztam 1984-ben Géza bácsival, és ismertem meg személyesen. Találkozásunkkor elmondta, hogy nagy örömmel jött Miskolcra, részben az előadás tartásának lehetősége miatt, részben pedig Sárospatak közelsége okán. Ehhez annyit tett hozzá, hogy a Sárospataki Református Gimnáziumban érettségizett, és hogy 1945 májusában a város Rendőrkapitányságán segédfogalmazóként kezdte meg rendőri szolgálatát. Az első előadás-meghívást továbbiak követték, és akár ezekre, akár tudományos rendezvényekre mindig készséggel, szívesen jött a Miskolci Egyetemre. Találkozásainkkor soha nem mulasztotta el, hogy figyelmeztessen a Sárospatakon született kiváló büntetőjogtudós és koronaügyész, Finkey Ferenc életművének megismerésére, tanulmányozására.

Katona Géza professzor úr kriminológiai munkásságának rövid áttekintése előtt megemlítek két ezzel összefüggő ténytet. Az egyik, hogy alapító tagja volt az 1983-ban létrejött Magyar Kriminológiai Társaságnak, 2011-ben pedig megkapta a társaság Vámbéry Ruzstem Díjának I. fokozatát. A Magyar Kriminológiai Társaság megalakulásának jelentőségéről pedig a következőt írta abban a tanulmányában, amelyről az előadásom második felében beszélek: a „*Magyar Kriminológiai Társaság is sokat tett a bűnözés társadalmi hátterének kutatása terén mutatkozó elmaradás megszüntetése érdekében.*”¹

Katona Géza kriminológusi tevékenysége alapvetően két tárgykörre irányult. Az egyik a szervezett bűnözés, különös tekintettel a hazai szervezett bűnözésre, a másik a bűnmegelőzés.

¹ Katona Géza: Gondolatok a bűnmegelőzés néhány elméleti kérdéséről. *Belügyi Szemle* 2004/10. szám. 15-30. o.

Először a szervezett bűnözéssel kapcsolatos munkásságáról beszélek, fókuszálva a Szervezett bűnözés Magyarországon című kötetre.

A publikációiból megállapíthatóan Katona Géza a szervezett bűnözés kriminológiai kérdéseivel 1993-tól foglalkozott, mégpedig a Szervezett bűnözés Magyarországon c. kutatási program keretében. Több tanulmánya jelent meg a témában, majd megszületett a kutatási program címével azonos című kötete, amelyet 2000-ben a BM Kiadó adott ki.²

A szerző az Előszóban a következőképpen fogalmaz:

„A szervezett bűnözés hazánkban, a század végén a leggyakrabban emlegetett társadalmi és jogi tényezők egyikévé lépett elő. Hogyan jött létre, mivé lett és hogyan kapcsolódik a társadalom, a gazdaság, a mindennapi élet végtelen változatosságot mutató jelenségeihez. Ezekre a kérdésekre kíséreljük meg a választást azzal a nem titkolt céllal, hogy ezáltal is előmozdítsuk a bűnszervezetek kriminális tevékenységének megelőzését, felderítését és bizonyítását.”³

Az idézett szöveg jól illusztrálja Katona Géza kutatói, kriminológusi munkáinak jellemzőit: a vizsgált jelenség okainak, összefüggéseinek feltárására törekvést, annak érdekében, hogy ennek gyakorlati haszna legyen, a mértéktartást, továbbá, hogy egy alapvetően kriminológiai kutatásban, munkában is foglalkozik témája kriminalisztikai vetületével.

A kötet időszerű és aktuális volt, mert Dános Valér 1988-as, „A szervezett bűnözés egyes elemeinek megjelenése a hazai bűnözésben” című publikációja óta nem jelent meg átfogó munka a magyarországi szervezett bűnözésről, és különösen hiányzott a rendszerváltozás utáni fejlemények bemutatása.

A kötet kriminálstatisztikai adatok és gazdag hazai szakirodalom alapján tárgyalja kisebb terjedelemben a szervezett bűnözés 1990 előtti, nagyobb terjedelemben a rendszerváltozástól az 1990-es évek második feléig

² Katona Géza: Szervezett bűnözés Magyarországon. BM Kiadó, Budapest. 2000

³ Katona Géza (2000): i.m.

tartó időszak jellemzőit. A szakirodalom jelentős részének szerzői a bűnildőzésben közreműködő gyakorlati szakemberek (köztük megtalálható Pintér Sándornak a Belügyi Szemle 1983. évi 8. számában megjelent, még nem miniszterként írt „Egy bűnszövetség felszámolása” című cikke), továbbá a források között szerepelnek sajtóközlemények, ügyészégi, bírósági iratok. Mindezeknek köszönhetően a szervezett bűnözés magyarországi alakulásáról dokumentumértékű a kötet. Ez nem jelenti azt, hogy leíró jellegű a munka. Minden egyes időszakot, valamint a szervezett bűnözés egyes megjelenési formáinak bemutatását az okokra, társadalmi-gazdasági-jogi összefüggésekre mutató elemzés követ.

Így például a bűnözési helyzetnek közvetlenül a rendszerváltozást követő kedvezőtlen alakulásáról többek között a következőket írja Katona Géza:

„A magyarországi bűnözésnek a rendszerváltozás időszakában végbement ugrásszerű emelkedése nem egyedülálló jelenség. Megfigyelhető a térség hasonló politikai társadalmi változásán végbement országaiban is. A bűnözés ilyen mértékű növekedését döntően belső tényezők váltották ki, de bizonyos mértékben közrehatottak a térségben, az országhatáron túl végbement változások is. Az országon belüli okok sorában elsősorban a gazdasági, társadalmi tényezőknek tulajdonítunk jelentőséget. A politikai, társadalmi rendszerváltozás fontos tényezőjeként megindult a köztulajdonban volt termelőeszközök privatizációja. Az években mérhető folyamatok során a hatékony jogszabályi háttér és megfelelő szervező, végrehajtó apparátus nélkül megkezdett privatizáció bőséges lehetőséget nyújtott bűncselekmények elkövetésére.”⁴

Az úgynevezett olajügyek kapcsán Katona Géza rámutat arra, hogy bár kezdetben ezeket még szakmai körökben sem tekintették a szervezett bűnözés fogalma alá sorolható bűncselekményeknek, a szervezett bűnözés

⁴ Katona Géza (2000): i.m. 23. o.

kriminológiai ismérvei alapján viszont egyértelmű, hogy erről a bűnözési típusról van szó.

A szerző szerint ugyanis

„1. A bűncselekmények elkövetését, mint minden vállalkozás esetében, itt is az elérendő maximális haszon motiválja. Erre a 90-es évek elején az olajkereskedelemben nyílt a legkedvezőbb lehetőség.

2. Magasfokú rugalmasság az alkalmazott módszer megválasztásában. Kezdetben a technológiai beavatkozás látszott a legalkalmasabbnak, később tértek át az intellektuális módszerek felhasználására.

3. Az olajügyekben érdekelt elkövetői kör összetétele is a bűnszervezetek jelenlétére utal.

4. Az olajügyek előfordulásának területi megoszlása „földrajzi súlypontok” kialakulását bizonyítja. A rendőrség által folytatott nyomozások 32%-át Békés, Bács-Kiskun és Csongrád megyékben rendelték el.

5. Az olajbűncselekmények elkövetésére létrehozott bűnszervezetek konspirációs jellegének fokozódása.

6. Az erőszak elemeinek jelentkezése az olajbűnügyek kapcsán.

7. A korrupció szélesedése az olajbűnügyek kialakulásának rendszeres kísérő jelenségévé vált.”⁵

A kötetben a szerző külön részt szentel az erőszakipari bűnszervezeteknek, és ezekkel összefüggésben tér ki az ügyek büntetőeljárási tapasztalataira. Katona Géza rámutat arra, hogy a felderítés, a bizonyítás komoly nehézségekbe ütközik, és ennek egyik okaként megjelöli a hatékony tanúvédelem hiányát, hiszen ezekben az ügyekben a bizonyítás alapvetően tanúvallomásokon alapul, és ezért gyakori a tanúk megfélemlítése. A büntetőeljárások negatívumaként említi még, hogy az „erőszakot alkalmazó bűnszervezetek közreműködését a büntetőeljárások során jogerős bírói ítéletek ritkán állapítják meg.”⁶

⁵ Katona Géza (2000): i.m. 30-33. o.

⁶ Katona Géza (2000): i.m. 54. o.

A könyv szervezett bűnözéssel szembeni fellépéssel foglalkozó részéből egy olyan megállapítást emelek ki, amely igazolja Katona Géza összefüggésekre koncentráló megközelítését, és amely, úgy gondolom, nem vesztette el érvényességét. A szerző a szervezett bűnözés háttértényezőiről szóló részben a következőket írja:

„A szervezett bűnözés mindeddig megállíthatatlan hazai növekedési folyamata mögött [...] háttértényezők bonyolult kölcsönhatása mutatható ki. A bűnszervezetek kialakulása, a szervezett bűnözés továbbterjedése leghatékonyabban a háttértényezők hatásának korlátozása révén előzhető meg.”⁷

Ilyen háttértényezőként említi Katona Géza egyes állami intézmények, így különösen a polgári igazságszolgáltatás és az államigazgatás egyes szerveinek működési hiányosságait, amelyek – mint írja – nem állnak ugyan *„közvetlen összefüggésben a bűnözéssel, de működési zavarai [...] következményei a szervezett bűnözés területén is megmutatkoznak.”⁸*

Véleményem szerint Katona Géza: Szervezett bűnözés Magyarországon című kriminológiai munkája megkerülhetetlen publikáció a szervezett bűnözés kérdéskörével foglalkozó hazai kutatóknak, oktatóknak, a jelenség megelőzésével és repressziójával foglalkozó szakemberek számára pedig ma is hasznosítható megközelítéseket és javaslatokat tartalmaz.

Katona Géza kriminológusi működésének másik fő területe a bűnmegelőzés.

A professzor úr az 1980-as évek eleje óta foglalkozott a bűnmegelőzés elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Nyomon követte az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európa Tanács, majd az Európai Unió bűnmegelőzéssel kapcsolatos tevékenységét. Folyamatosan szorgalmazta a hazai bűnmegelőzési stratégia megalkotását. Ehhez egy kiemelkedő kötettel igyekezett hozzájárulni. Ez a kötet az általa szerkesztett *„Survey on Crime Prevention*

⁷ Katona Géza (2000): i.m. 117. o.

⁸ Katona Géza (2000): i.m. uo.

in Europe (Data from 27 European States” (Áttekintés a bűnmegelőzésről Európában, (Adatok 27 európai országból), amely 1994-ben jelent meg. A kiadvány bemutatja többek között az egyes országok bűnmegelőzéssel kapcsolatos jogszabályait, amely országnak van, annak a bűnmegelőzési stratégiáját, programját, a stratégiát működtető intézményrendszert, stábokat, egyes bűncselekményekre irányuló prevenciós programokat.

Katona Géza bűnmegelőzéssel kapcsolatos munkássága mintegy összegzésének tekinthető, a számos aktuális megállapítást, következtetést tartalmazó, „*Gondolatok a bűnmegelőzés néhány elméleti kérdéséről*” című tanulmánya, amely a Belügyi Szemle 2004. évi 10. számában jelent meg.⁹ A szerző írásának célját annak utolsó bekezdésében a következőképpen fogalmazza meg:

„A nemzetközi együttműködés fejlesztésének feltétele a résztvevő országokban használt bűnmegelőzési fogalmak egységes értelmezése. Ez különösen fontos az európai bűnmegelőzésben és bűnmegelőzésben kezdeményező szerepet játszó nyugat-európai országokban alkalmazott jogi, kriminológiai, szociológiai fogalmak viszonylatában. Jelen tanulmány ennek a célnak a megvalósulását is elő kívánta mozdítani.”¹⁰

Aki olvasta a tanulmányt, egyetérthet velem abban, hogy a cél elérésére alkalmas, színvonalas hazai és nemzetközi forrásokon alapuló kiváló tanulmány született. Az írás tükrözi szerzőjének a témakörben való jártasságát úgy térben, mint időben. Mire gondolok ezzel a megállapítással? Arra, hogy Katona Géza átfogó ismeretekkel rendelkezett a bűnmegelőzés nemzetközi megoldásairól, a vonatkozó szakirodalomról, egyúttal a közbiztonság, közrend, belbiztonság kérdéskörével foglalkozó nemcsak jelenkori, de múltbeli magyar szakirodalomban is rendkívül jártas volt.

⁹ Katona Géza: *Gondolatok a bűnmegelőzés néhány elméleti kérdéséről*. Belügyi Szemle 2004/10. szám

¹⁰ Katona Géza (2004): i.m. 29. o.

A tanulmány szerencsés időszakban íródott. Magyarország tagja lett az Európai Uniónak, és – ettől nem függetlenül, mert a csatlakozás egyik feltétele volt, hogy hazánkban legyen bűnmegelőzési stratégiája – 2003-ban az Országgyűlés a 115/2003. (X. 28.) OGY. határozattal elfogadta a Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája című programot. Ezek a tények is tükröződnek a tanulmányban.

Katona Géza írását a hazai bűnmegelőzési erőfeszítések rövid áttekintésével kezdi, majd ezt a bűnmegelőzés alapfogalmainak elmélyült tárgyalása követi. Fogalomtisztázó elemzésének konklúziója a következő: *„Ebben a tanulmányban az azonos vagy hasonló célokat szolgáló intézkedéseket bűnmegelőzés főnévvel jelöljük, de úgy gondoljuk, nem felesleges utalni a hazai és külföldi szakirodalomban használt rokonfogalmak tartalmára.”*¹¹

A továbbiakban a tanulmánynak azokkal a részeivel foglalkozom, illetve azokat a megállapításait idézem, amelyek, úgy gondolom, ma is megfontolandók, aktuálisak.

A bűnmegelőzés céljával kapcsolatban Katona Géza hangsúlyozza, hogy egyes külföldi példák azt mutatják, hogy az már nem csupán az anyagi büntetőjog szerinti bűncselekményekre, hanem az annak nem minősülő antiszociális magatartásokra is irányul, és megállapítja, hogy ez a 2003-as magyar bűnmegelőzési stratégiában is így van. Ennek a megközelítésnek megfelelően a bűnmegelőzés tárgyát a következőkben jelöli meg:

- a bűncselekmény, mint egyedi jelenség,
- a bűnözés, mint tömegjelenség,
- a közterületen előforduló jogsértések (tehát nem feltétlenül bűncselekmények),
- a családon belüli erőszak,
- a gazdaság és a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények,

¹¹ Katona Géza (2004): 18. o.

— a szervezett bűnözés.¹²

Ezt követően a bűnmegelőzés és a biztonság kapcsolatát tárgyalja. Ennek kapcsán rámutat arra, hogy a „*biztonság, mint gyűjtőfogalom a hagyományos politikai és katonai elemeken kívül [...] magában foglal gazdasági, pénzügyi, jogi, és egyéb vonatkozásokat. Meg kell ezért vizsgálni, hogy a bűnmegelőzés a maga büntetőjogi és rendészeti eszközeivel a biztonság mely területein képes hatékonyan tevékenykedni.*”¹³ Majd hozzáteszi: „*a lényegesen szűkebb hatókörrel rendelkező bűnmegelőzés hatóköre nem terjeszthető ki a biztonság egészére*”.¹⁴

A tanulmány kitér az objektív és szubjektív biztonság fogalmaira is. Egy erre vonatkozó fontos figyelmeztetést idézzük Katona Gézának:

„*A bűnmegelőzés nem elégedhet meg az objektív biztonság, így a bűnözési helyzet statisztikai mutatók útján történő értékelésével, hanem folyamatosan figyelembe kell, hogy vegye a közösség szubjektív biztonságérzetének alakulását is.*”

Katona Géza érinti a bűnmegelőzés alrendszerait is. Álláspontja szerint két alrendszert különböztethetünk meg. Az egyik a társadalmi, a másik a szociális bűnmegelőzés. Ezek tartalmáról a következőt írja:

„*A társadalmi bűnmegelőzés leglényegesebb specifikuma az alanya (a társadalom és szerveződései), a szociális bűnmegelőzésé pedig a módszere, eszköztára, amely alapvetően a szociálpolitikai területéhez sorolható.*”¹⁵ Amit hangsúlyoz ezzel összefüggésben, hogy bár vannak átfedések, de indokolt „*a bűnmegelőzési alrendszerek differenciálása, mert a megegyező vonások mellett számos metodikai eltérés kapcsolódik az egyes intézkedési kategóriákhoz*”.¹⁶

¹² Katona Géza (2004): i.m. 19. o.

¹³ Katona Géza (2004): i.m. 20. o.

¹⁴ Katona Géza (2004): i.m. uo.

¹⁵ Katona Géza (2004): i.m. 22. o.

¹⁶ Katona Géza (2004): i.m. uo.

Katona Géza megemlíti még egy bűnmegelőzési kategóriát, ez pedig a „civil bűnmegelőzés.”

Erről az az álláspontja, hogy ennek a kategóriának, illetve kifejezésnek a „*megjelenése leginkább a bűnmegelőzési terminológia sajátos magyar változata, amely a rendszerváltást megelőző időszakban a pártállam által létrehozott társadalmi, politikai szervezetek helyett az állammal szembenálló társadalmi önszerveződések megjelenésére utal*”.¹⁷

A bűnmegelőzés büntető igazságszolgáltatási és igazgatási szervek, mint alrendszerek által gyakorolt tevékenység kapcsán Katona Géza felhívja a figyelmet ezek alkotmányos alapjára, a jogállamiság elveinek jelentőségére. Indokolt ez a figyelemfelhívás, hiszen a bűnmegelőzés, mint állami tevékenység is az állam büntetőhatalmából fakad, ennek megfelelően alkotmányos korlátok között érvényesülhet. A figyelmeztetés rímel az Alkotmánybíróság egy 2003-ban elfogadott határozatának következő megállapítására: „*Az Alkotmánybíróság korábbi határozataiban a bűnmegelőzési érdeket a jogállamiságból következő olyan alkotmányos célként ismerte el, amelyeknek biztosítása érdekében még egyes alapjogok korlátozása sem zárható ki. Minden esetben hangsúlyozta ugyanakkor, hogy ezen alkotmányos cél megvalósítása érdekében sem adható fel a jogállamiság, a jogbiztonság követelményrendszere és az állam szervei nem kaphatnak túl széles, bizonytalan tartalmú felhatalmazásokat az általános, elvont értelemben vett bűnmegelőzés érdekében...*” (47/2003. (X. 27.) AB határozat Indokolás III. 1.2.)

Az alkotmányos vetület mellett Katona Géza rámutat arra is, hogy a „*társadalmakon belüli etnikai, faji, szociális feszültségek fokozódása a társadalmi bűnmegelőzés kérdéseinek tárgyalása során nem hagyható figyelmen kívül... A társadalmi bűnmegelőzés hatékonyságát fokozza az adott*

¹⁷ Katona Géza (2004): i.m. 23. o.

*közösséget alkotó etnikumok, társadalmi rétegek, foglalkozási és érdekcsoportok bevonása, de ebből szükségszerűen következik a konfliktusok előfordulásának lehetősége is”.*¹⁸

Végül a tanulmány „*A bűnmegelőzés elmélete és a jogpolitika*” című részéből idézem Katona Géának egy megszívlelendő – és bár 15 év telt el megfogalmazása óta, mégis – aktuális megállapítását.

„*A bűnmegelőzés hatékonyságát is befolyásolja – írja a szerző –, hogy a hazai törvényhozás és társadalomtudomány az elmúlt évtizedekben nem tett átfogó erőfeszítéseket a jogalkotás, illetve a jogalkalmazás harmóniáját biztosító jogpolitika kidolgozására*”¹⁹, és hozzáteszi: „*Az egységes alapelvekre épülő jogpolitikai háttér szükséges az átfogó bűnmegelőzési rendszer hatékony működéséhez.*”²⁰

Katona Géza bemutatott tanulmánya jelentős hozzájárulás a bűnmegelőzés magyarországi elméleti háttéréhez, amely a bűnmegelőzés gyakorlatában ma is hasznosítható gondolatokat, felvetéseket tartalmaz.

Katona Géza most tárgyalt két munkája kellően bizonyítja, hogy nem csak a büntető anyagi és eljárásjog tudományában, a kriminalisztikában, hanem a kriminológiában is maradandót alkotott.

Felhasznált irodalom

- Dr. Katona Géza (szerkesztő): *Bűnmegelőzés Európában*. BM Kiadó, Budapest. 1998.
- Dr. Katona Géza: *Szervezett bűnözés Magyarországon*. BM Kiadó, Budapest. 2000.
- Katona Géza: *Gondolatok a bűnmegelőzés néhány elméleti kérdéséről*. Belügyi Szemle 2004/10. szám. 15-30. o.

¹⁸ Katona Géza (2004): i.m. 25. o.

¹⁹ Katona Géza (2004): i.m. 28. o.

²⁰ Katona Géza (2004): i.m. uo.

- Géza, Katona (szerk.): Survey on Crime Prevention in Europe: data from 27 European states. ORFK Bűnmegelőzési Osztály. Rendőrtiszti Főiskola Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet, Budapest. 1994.